

Školitelský posudek
(stanovisko školitele)

Prokop Tomek: *Československá redakce Radio Free Europe: historie a vliv na československé dějiny*. Disertační práce. Strojopis. Univerzita Karlova v Praze, ústav českých dějin, Filozofická fakulta, Praha 2012, 265 s.

Průkopnická práce Prokopa Tomka se zabývá činností československé redakce Radia Svobodná Evropa (Radio Free Europe – RFE) od jejího vzniku v Mnichově roce 1950 až do přestěhování RFE do Prahy v roce 1994. Práce je rozdělena na dvě části: první podává vývoj RFE, druhá ohlas vysílání v Československu.

V první části, která je rozdělena na čtrnáct kapitol, sleduje Tomek vznik RFE a její československé redakce. U vzniku RFE sice stál Národní výbor pro svobodnou Evropu, ale za celým projektem stály USA, který jej v podstatě financovaly. Tomek nijak nezastírá, že mnichovská RFE měla napojení na ústřední zpravodajskou službu USA (CIA), a že tedy obvinění redakce ze strany komunistického režimu v Praze v tomto ohledu byla částečně pravdivá. Nelze ovšem přijmout komunistickou interpretaci o RFE jako špionážní centrále, která by byla jen pobočkou zpravodajské služby. Tomek dále popisuje skromné začátky československého vysílání a také vznik a vývoj československé redakce, přičemž se věnuje jejímu personálnímu složení. Vysílání RFE se z hlediska obsahového i z hlediska jeho zaměření postupně měnilo: zatímco v letech 1951-1956 se všeobecně počítalo s vojenským konfliktem mezi USA a SSSR a osvobozením východoevropských národů od komunismu v důsledku porážky SSSR, čemuž bylo uzpůsobeno i vysílání, později dochází k revizi této koncepce. Od šedesátých let definitivně vítězí zaměření na dlouhodobý vývoj ve východní Evropě a postupnou erozi tamních režimů. Pro československou redakci samozřejmě měly význam události let 1968-1969 a sovětská okupace, v důsledku které přišli do československé redakce noví emigranti. Posrpnoví emigranti měli často zcela jiné postoje než pounoroví emigranti, pracující v československé redakci RFE. Autor dále srovnává československou redakci s ostatními redakcemi působícími v RFE. Konstatuje, že specifikou československé redakce byla její dvoujazyčnost, tj. používání českého a slovenského vysílání, tedy stejný přístup, jaký měly Československý rozhlas a Československá televize v Praze. Tomek také konstatuje, že pokusy především amerických Slováků o zřízení samostatné slovenské redakce nebyly úspěšné, protože se proti nim postavili Američané, mající na RFE rozhodující vliv.

Prokop Tomek také porovnává obsah a formu československého vysílání RFE se zahraničním vysíláním jiných oficiálních stanic (Hlas Ameriky, BBC Londýn, Rado Vatikán atd.). Konstatuje, že RFE se od počátku soustřeďovala na poměry ve státech, do kterých vysílala, v našem případě tedy v Československu, zatímco zahraniční redakce jednotlivých států především měly propagovat a případně obhajovat politiku vlád příslušných států. Protože ale šlo o oficiální vysílače, musely si ukládat určitou zdrženlivost. RFE, formálně soukromý a nevládní podnik, byť od sedmdesátých let financovaný Kongresem USA, měl v tomto směru mnohem volnější ruce. Výklad je uzavřen popisem transformace redakce po listopadu 1989, rozdělením redakce na českou a slovenskou v důsledku zániku Československa a nakonec přestěhováním do Prahy v roce 1994.

V druhé části se autor zabývá postojem československých oficiálních míst k RFE a k dopadu jejího vysílání. Československý komunistický režim vždy považoval RFE za „nepřátelskou ideodiverzní centrálu“ nepřátelsky naladěnou vůči socialistickému zřízení v ČSSR i ve světě obecně. Opatření proti vysílání RFE byla jednak technického, jednak „profylaktického“ rázu. Technická opatření se realizovala v podobě rušení vysílání RFE, které však bylo velmi nákladné a ne vždy úspěšné. V oblasti rušení proto ČSSR spolupracovala s okolními socialistickými zeměmi. Postupem času se z úsporných důvodů rušení zaměřovalo jen na některé pořady anebo bylo jen občasné. Aktivní „profylaktická“ opatření spočívala ve vysílání agentů do RFE, kteří se měli pokusit o usměrnění obsahu vysílání. Režim se dále různými kampaněmi pokoušel vysílání RFE zdiskreditovat. Účinnost těchto kroků byla sporná. Na druhé straně nelze ani dost dobře odhadnout, jaký byl dopad vysílání RFE v Československu. Sledovanost vysílání se totiž opírala o pouhé odhady a to jak ze strany československých úřadů, tak i RFE. Skutečnost, že československý režim na RFE vytrvale útočil ovšem znamená, že význam vysílání nepodceňoval, ba možná je dokonce přeceňoval. Dopad vysílání RFE je zřejmý i z toho, že oficiální Československý rozhlas začal v šedesátých letech sám zařazovat zajímavé publicistické pořady, ankety, besedy a především zábavnou hudbu, aby tak „přebral“ RFE posluchače.

Poslech zahraničního rozhlasu, tedy i RFE, nebyl v komunistickém Československu sám o sobě trestný a nebyl zakázán. Osobně předpokládám, že československé úřady nechtěly přistoupit ke kriminalizaci poslechu cizího rozhlasu z oprávněné obavy, že podobný postih by především v padesátých letech příliš připomínal postup nacistických okupantů za druhé světové války, a kromě toho by zřejmě nebyl ani příliš účinný. Ani v ostatních socialistických státech ostatně samotný poslech zahraničního rozhlasu nebyl trestný. Rozšiřování zpráv a informací RFE ovšem mohlo být již případně postiženo jako šíření poplašných zpráv,

pobuřování apod. Kontakty posluchačů s RFE rovněž nebyly z právního hlediska samy o sobě trestné, ale sdělování informací mohlo být (a někdy skutečně bylo) kvalifikováno jako poškozování zájmů republiky v cizině, anebo dokonce jako vyzrazení státního tajemství či vyzvědačství. Poštovní styk a telefonický styk občanů s RFE byl každopádně monitorován, proto až do sedmdesátých let byl velmi omezený. Do redakce RFE posílali své dopisy či telefonovali především lidé, kteří se krátkodobě dostali do zahraničí. Postupné zavádění automatizovaného mezinárodního telefonního styku od konce sedmdesátých let situaci zásadně změnilo: protože nyní bylo možné do zahraničí telefonovat i z pouličního automatu, kde byla možnost identifikace volajícího ze strany StB minimální, počet kontaktů rychle stoupal. Redakce proto instalovala na svém telefonním čísle záznamník, kde bylo možné nechávat odkazy a krátké zprávy. RFE a jeho československá redakce nepochybně sehrály v boji proti totalitnímu režimu vysoce pozitivní úlohu.

Práce je napsána se znalostí věci a na základě hloubkového studia archivních dokumentů. Znalost odborné literatury je na vysoké úrovni. Práce je přínosná, splňuje požadavky kladené na doktorskou disertaci a proto ji **doporučuji** k obhajobě.

V Praze, 29. června 2012

prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.